

יונת רוטמן, הגרעין והקליפה: סיפורה של להקת המחול הקיבוצית

ליאורה בינג'הייזקר

עורכת: אדווה כהן זמיר, עיצוב גרפי והפקת דפוס: ירון לוי, 230 עמ',
הוצאת קבוצת חבצלת ויד יערי, נבעת חביבה, 2020.

בשנים האחרונות אנו עדים לפריחה חסרת תקדים בחקר המחול הישראלי. חוקרים וחקריות חדשים שמצטרפים לתחום מעשירים את מדף הספרים העברי (ולא רק אותו) ברטרופסקטיבה ובאינטרוספקטיבה רבת פנים, ומניחים בכך את היסודות לתחום דעת חשוב בתולדות האמנות הישראלית. ספרה החדש של יונת רוטמן מצטרף גם הוא לשורה המבורכת, ההולכת וגדלה של ספרי היסטוריה נחשונים, שקשה להגים בחשיבותם. *הגרעין והקליפה* שואל את שמו משם ריקוד שיצרה יהודית ארנון ב־1974, שנת ייסודה של להקת המחול הקיבוצית. כיאה לאותה מחווה סימבולית, מגוללת המחברת את סיפורה של הלהקה מראשיתה הגרעינית

דרך כל שלבי העיבור, ההיריון והלידה, ועד לצורתה הנוכחית. בד בבד היא מבקשת לשרטט לא רק את קליפתו הכרונולוגית של הסיפור, אלא גם לנעת בסיבות ובתנאים העמוקים שהיוו ועדיין מהווים גרעין אתי ואסתטי המצדיק את קיומה של הלהקה.

הספר מונה שמונה פרקים הערוכים בסדר כרונולוגי בתוספת מבוא ואפילוג, אך למעשה הוא מתחלק לשתי חטיבות המהוות – כמעט מתבקש לומר – סוגות ספרותיות שונות. החטיבה הראשונה, המחקרית-היסטורית, פותחת ביהודית ארנון ומסתיימת בתום העשור הראשון לכינון הלהקה. היא עוסקת ברקע האישי והתנועתי (קיבוצי) להקמת הלהקה כהמשך ללהקת הגליל המערבי וכנולדת הכותרת של התפתחות תחום המחול בקיבוץ הארצי. החטיבה השנייה עוסקת בלהקת המחול הקיבוצית משנות השמונים ואילך, כלומר מתום שנות חניכותו של רמי באר, העומד בראשה. חטיבה זו, ובמיוחד השליש האחרון שלה, מוקדשת ברובה לניתוח אמנותי של יצירותיו של באר, תוך שימת דגש על היגדים חברתיים ופוליטיים בעבודתו. סיפורה של הלהקה זונח כאן את הנימה העובדתית-היסטוריונית שליוותה את חלקו הראשון

של הספר כדי להיכתב כהשתקפותו של הנרטיב הכוריאוגרפי וכביטוי לחזונו של באר. רוטמן מעורה היטב בנושא כתיבתה. כבת קיבוץ, כמורה למחול, כמי שכתבה את עבודת הדוקטור שלה באוניברסיטת תל-אביב על ההיסטוריה של הוראת המחול בארץ ומשמשת כמנהלת הארכיון של להקת המחול הקיבוצית, אין מתאימה ממנה לכתיבת מונוגרפיה על הלהקה ותולדותיה. מעורבותה והיכרותה העמוקה עם הנושא בולטים לאורך הטקסט כולו. בשפה רהוטה וקולחת, במגוון ציטוטים מצוינים ממקורות שונים ובארגון פנימי בהיר, רוטמן מצליחה לתת לקורא תמונה ברורה וממצה של השתלשלות האירועים, החל בשאיפות וחלומות של דור הראשונים, דרך מאבקהם לכינון מערך לימודים מקצועי ומקיף וכלה בניבוי להקה אמנותית בעלת מוניטין בין-לאומי שלצידה פועלים בנעתון אולפן אזורי למחול, סדנה, להקה צעירה וכפר מחול. חווית הקריאה מועשרת הודות לעיצוב הגרפי המוקפד של הספר כולו, המשופע בצילומים שנבחרו בטוב טעם וביד מלטפת.

כתיבת ספר מסוג זה היא משימה לא קלה, בהתחשב בריבוי האנשים, האירועים ובהיקף חומרי הארכיון שמהם הכותבת נדרשה לבחור, לנפות ולערוך את המסמך המסכם. בניגוד לבעיה של מחסור בחומרים, שהיסטוריונים רבים נתקלים בה, נדמה שהפעם נדרשה רוטמן להתמודד עם עודף חומרים, שכן החברה הקיבוצית, ובכלל זה הלהקה, תיעדה את עצמה לדעת. מן הקריאה בספר עולה רושם שמלאכת הניפוי נעשתה על פי שני קריטריונים מרכזיים: ראשית – התמקדות תמאטית מושכלת ומוצדקת בנושא הספר: סיפורה של להקת המחול הקיבוצית; המהלכים שהביאו להקמתה, צמיחתה ותמורותיה, תוך התעלמות מודעת מאישים שפעלו במקביל אך לא היו קשורים אליה במישרין (כגון לאה ברגנשטיין ואחרים) והימנעות מעיסוק בתהליכים פריפריאליים שהתחוללו באותה עת בקיבוצים אחרים. בכל זאת צר לי שבמסגרת התמקדות זו נשמטו מן הדיווח שמותיהם של כמה שותפים חשובים לכינונו של מערך לימודי מקצועי באולפן, בסדנה ובלהקה הקיבוצית. מדובר באישים, כגון ולנטינה ארכיפובה גרוסמן וקאי לוטמן ז"ל, וכן בשורה של מורים נוספים שסייעו ליהודית ארנון בנאמנות לתכנן ולעצב את ההכשרה המקצועית במחול. נדמה שהקריטריון השני לניפוי משקף את הרצון להתמקד בתהליכים פוזיטיביים, המדגישים את ההתקדמות ההירואית מחיל לחיל ומטשטשים את סימני השאלה. ניכר בטקסט שהוא נכתב לא רק מתוך היכרות ואהבה, אלא גם מתוך תחושת שותפות ומחויבות אידיאולוגית עמוקה, שמן הסתם דחקה בכותבת להציג תסריט חף מביקורתיות. מה חרק בהעברת הסמכויות הבין-דורית? מה נתקע תוך כדי ההפרטה? מה צורם לאחריה? אילו משקעים נותרו? מה אבד בתהליך? שאלות כגון אלה עדיין ממתינות למחקרים עתידיים שבוודאי יסתמכו בתורם על אבן הפינה החשובה הזאת, או בלשון מטפורית – יעטו קליפות נוספות על הגרעין שיוסיף לצמוח.

ליאורה בינג'הייזקר היא משוררת ומתרגמת, מורה עתירת ניסיון לבלט קלסי וחוקרת מחול. היא חברה באגודה הישראלית לחקר המחול ובהנהלת בית ענגון בירושלים. לימדה בלט קלסי ומוזענות גופנית בלהקה ובסדנת המחול הקיבוצית בין השנים 1974-1984. מאמרה "כוריאוגרפיה: פואטיקת האובדנים ביצירות המחול של יהודית ארנון ושל רמי באר" פורסם ב*עיונים*, כתב-עת רב תחומי לחקר ישראל, כרך 31, 2019. ניהלה את הסטודיו לבלט מיסודה של ו. ארכיפובה גרוסמן ואת מנמת המחול בבית הספר התיכון לאמנויות בחיפה ועמדה בראש ועדות שיפוט ותקינה ארציות בתחום המחול. מאמריה בנושאי פואטיקה, אסתטיקה ואידאולוגיה של הריקוד מתפרסמים בכתבי עת אקדמיים בארץ ובעולם. בין ספריה: *תנועה לאומית: על מחול וציונות* (2016). זוכת פרס משרד התרבות והספורט לספר ביכורים על ספר שיריה *חצאי ירחים* (2001) וכלת פרס התרגום מנרמנית לעברית (2019).

